

Archeologienota Wechelderzande (Lille) – Zand

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2018

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2018/12.807/109

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken	7
2.3.3	Werkwijze	9
2.4	Assessmentrapport	9
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	9
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	24
3	Samenvatting	26
4	Bibliografie	27
4.1	Publicaties	27
4.2	Websites	27
5	Bijlagen	28
5.1	Archeologische periodes	28

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018I301

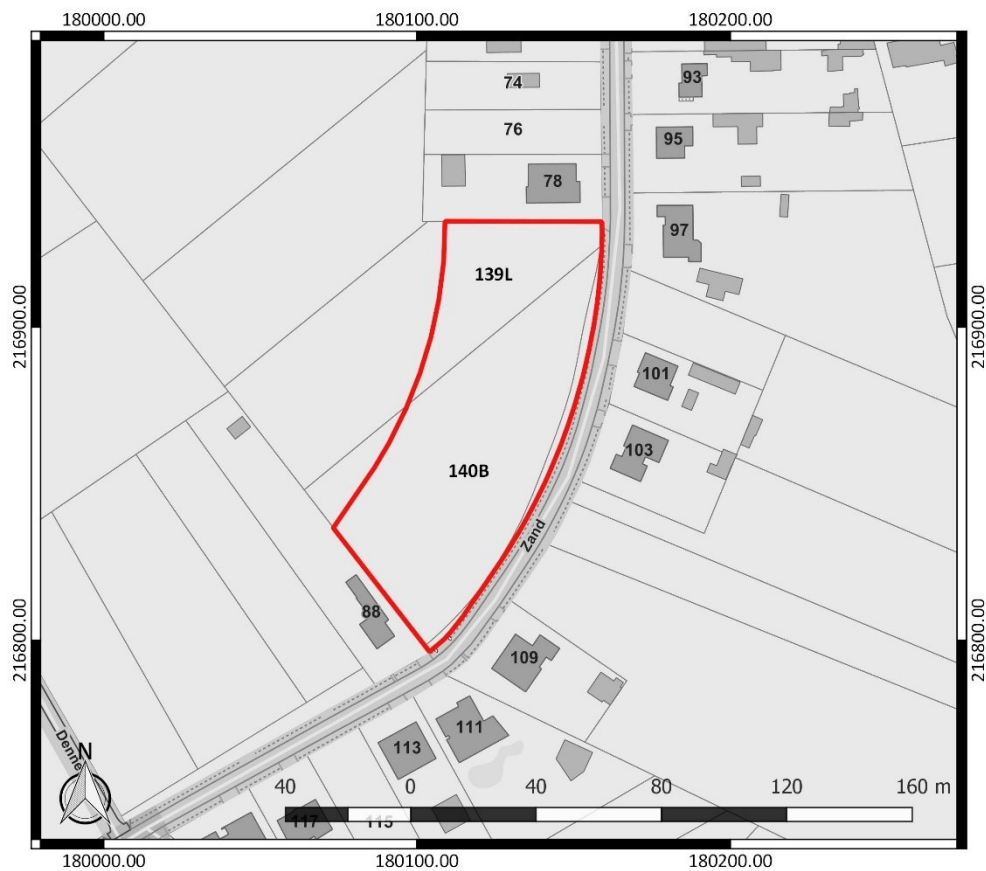
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Lille, Wechelderzande, Zand, Zand

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 180108, 216933
- 180159, 216934
- 180104, 216796
- 180073, 216836

Kadastraal plan:

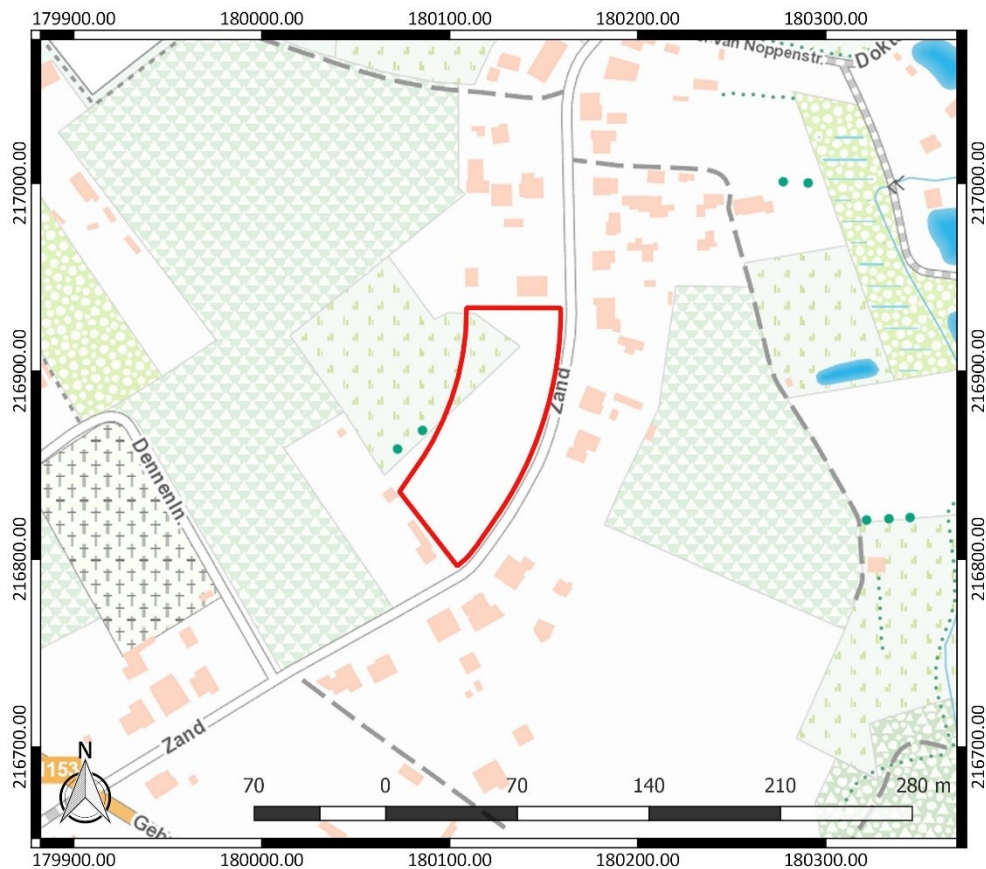

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Lille, Afdeling 2, sectie B, nummers 139L en 140B

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6637 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 11/10/2018 – 16/10/2018

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden (Figuur 3), bestaande uit negen loten voor eengezinswoningen. De woningen worden ingepland langs reeds bestaande weginfrastructuur. De aanleg van woningen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderd worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, ligt in het kader van de verkaveling nog niet vast.

GEMEENTE LILLE 2de Afdeling Sectie B nrs. 140B & 139L

VERKAVELINGSPLAN ONTWERPEN TOESTAND

Schaal : 1/500

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden twee momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

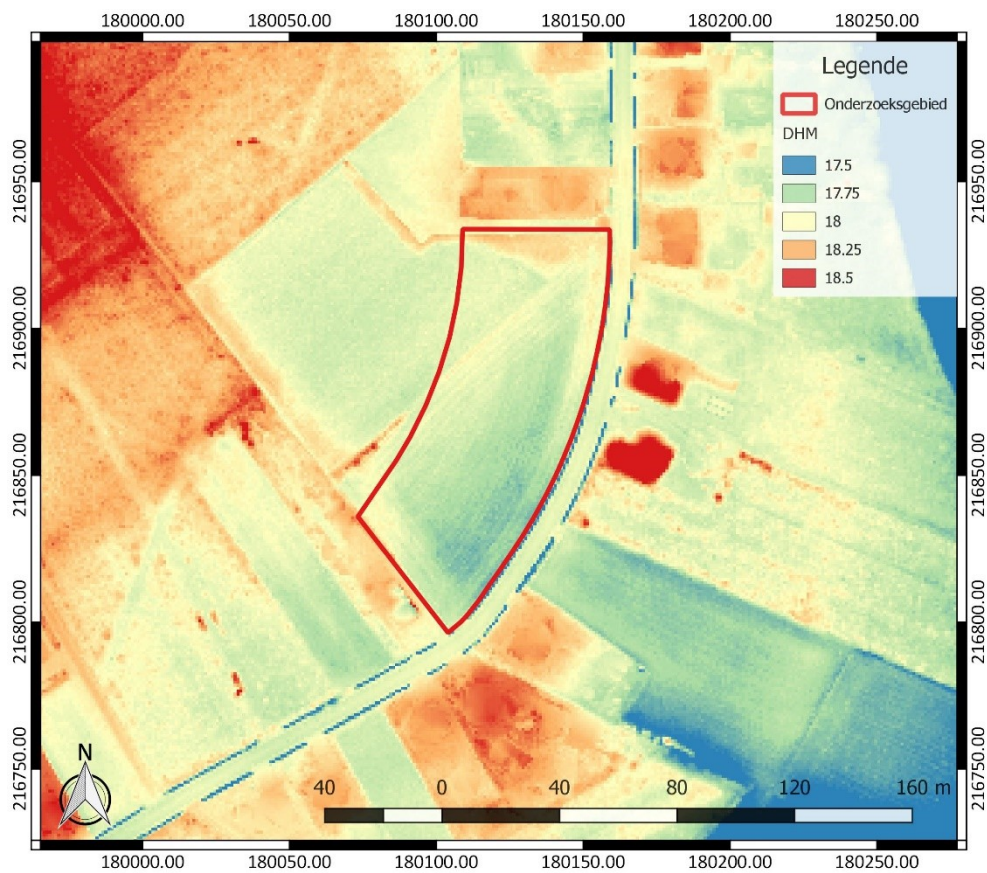
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

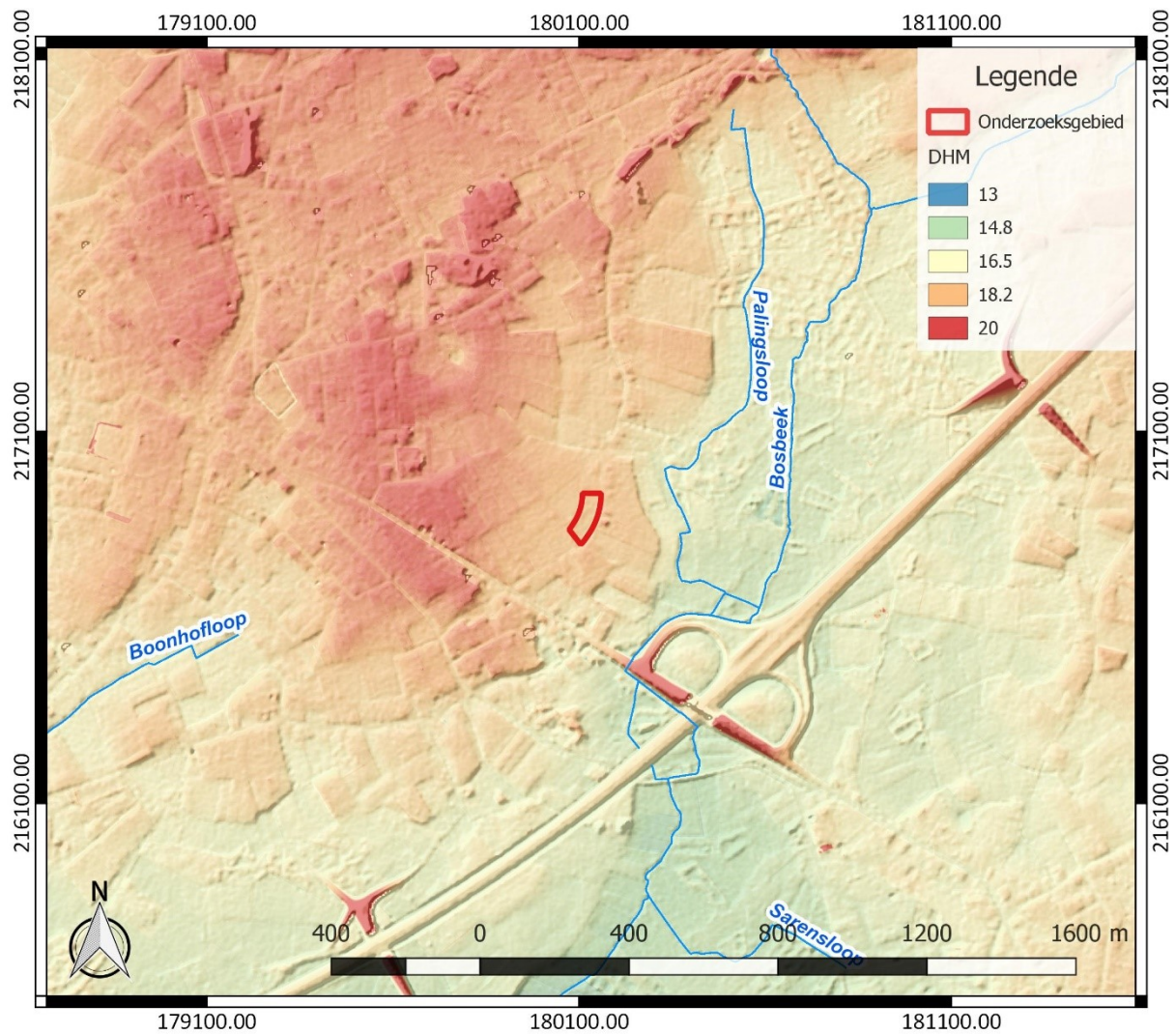
Het onderzoeksgebied is gelegen ten oostzuidoosten van het centrum van Wechelderzande, tussen het Zand in het oosten en het zuidoosten, de Dennenlaan in het zuidwesten, de Sparrenweg in het westen en de Voetbalstraat in het noordwesten (Figuur 4). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met een landelijk karakter. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. Ten oosten stromen de Palingsloop en de Bosbeek. Iets verder ten zuidoosten takt de Sarensloop af van de Bosbeek. Ten zuidwesten is de Boonhofloop te vinden (Figuur 6).

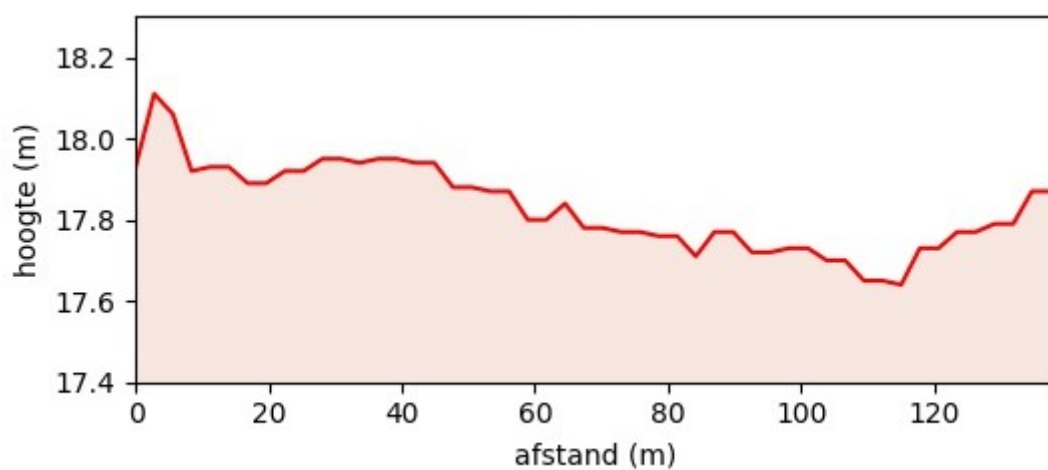
Figuur 4: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 5: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II DTM 1 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

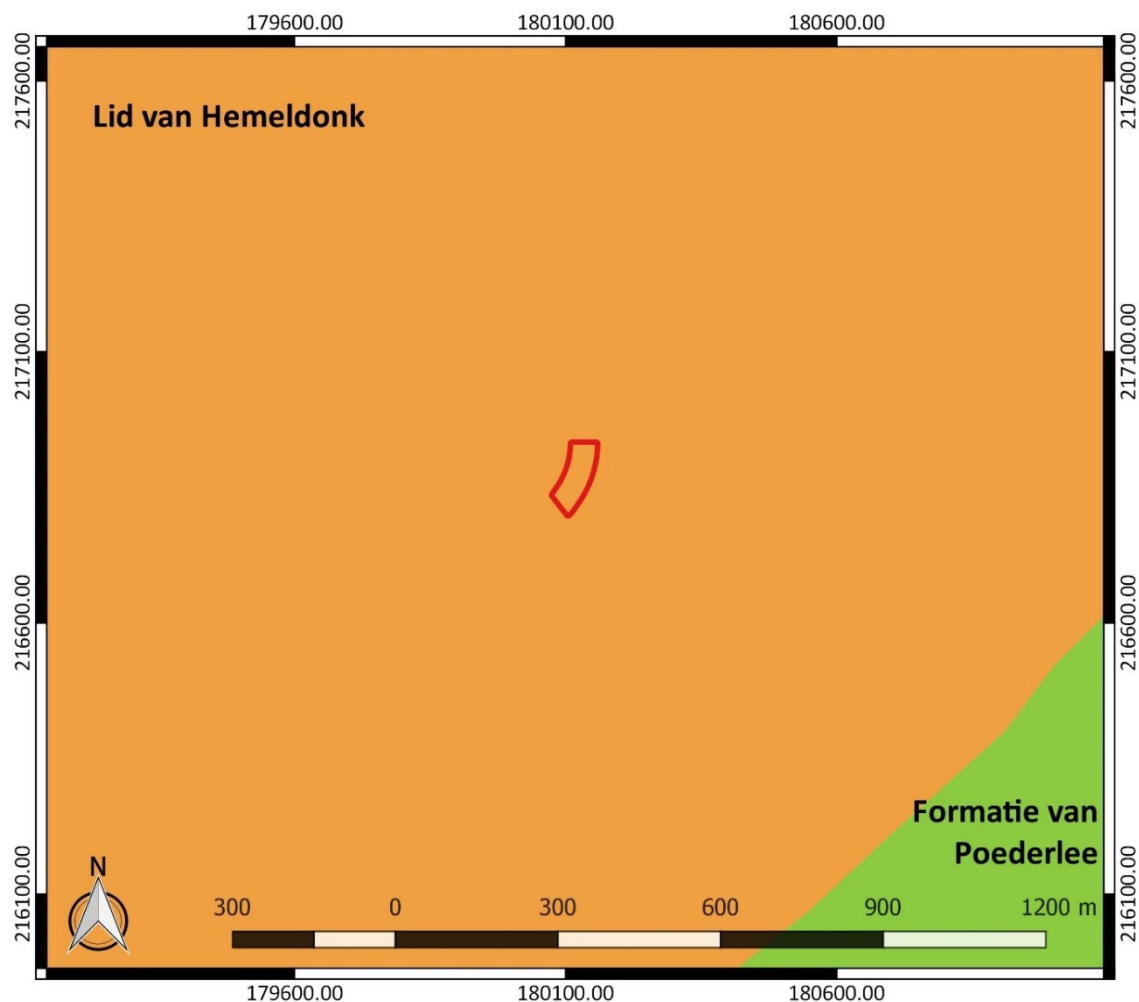

Figuur 6: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Hoogteverloop van noord naar zuid over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Wechelderzande tot een overgangsgebied. Het gebied ten zuiden staat gekend als de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied met een topografie onder de 20 m. De lage vlakte wordt doorbroken door de ruggen van Lichtaart en Geel. Dit zijn twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich de meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, die zich uitstrekt van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart, tot Kasterlee. De rug is grotendeels opgebouwd uit Pliocene sedimenten en bereikt hoogtes tot maximaal 33 m. Meer zuidelijk ligt de rug van Geel, die ten zuiden van Olen in de richting van Geel loopt, en opgebouwd is uit de Miocene Formatie van Diest.³ Ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich de microcuesta van de Kempen. Het zuidelijke cuestafront wordt gevormd door de zuidelijke grens van het kleiige facies van de Groep van de Kempen. Tussen Kapellen en Schilde bevindt zich het glacia van Brasschaat, dat tegen het cuestafront aanleunt.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich op de zuidelijke flank van de Kempense microcuesta, ten westen van de vallei van de Bosbeek. Het terrein kent een hoogte van 17,6 tot 18,1 m TAW (Figuur 7).

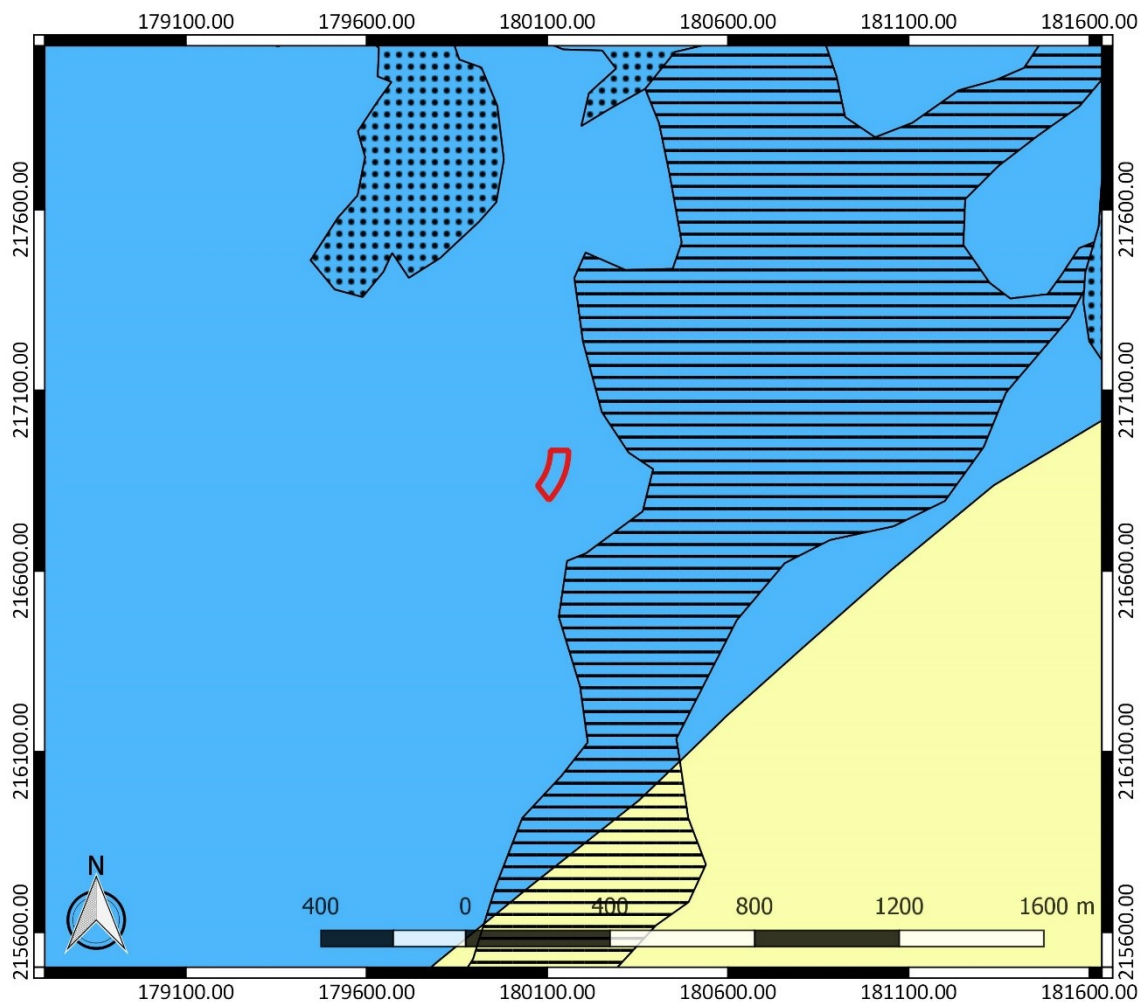
Figuur 8: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

³ Goolaerts/Beerten 2006, 2

⁴ Bogemans 2005, 4

De tertiaire ondergrond (Figuur 8) bestaat uit het Lid van Hemeldonk. Dit wordt gekenmerkt door lichtgrijs tot lichtgroen fijn zand, dat zeer goed gesorteerd, weinig kleihoudend, glauconiet- en glimmerhoudend is. Ten zuidoosten bevindt zich de Formatie van Poederlee, die bestaat uit bleekgrijs fijn zand, dat goed gesorteerd, kleihoudend en weinig glauconiethoudend is en ijzerzandsteenbanken en regelmatig schelpenhorizonten bevat.⁵

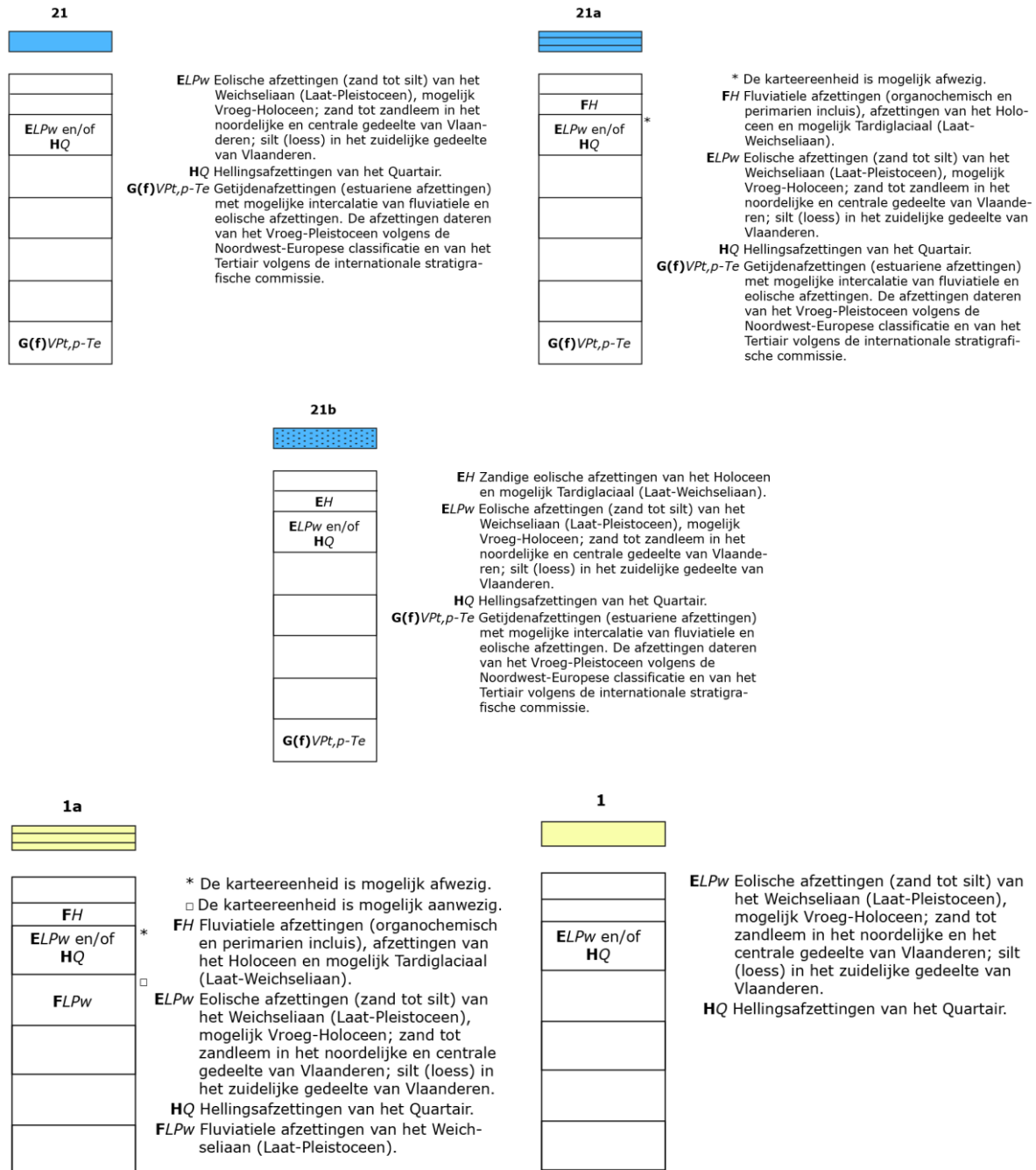
De quartairgeologische kaart (Figuur 9) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingsafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen. Ten oosten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van de gearceerde zones op de quartairgeologische kaart, komen ook nog jongere fluviatiele afzettingen voor uit het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Ten zuiden en ten zuidoosten van het terrein, in de gele gearceerde zones, worden ook fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aangegeven onder de eerstgenoemde afzettingen. Ten noorden en ten noordwesten, ter hoogte van de gestippelde zones op de kaart, bevinden zich geen fluviatiele maar jongere zandige eolische afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).⁶

Figuur 9: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁵ www.geopunt.be/kaart

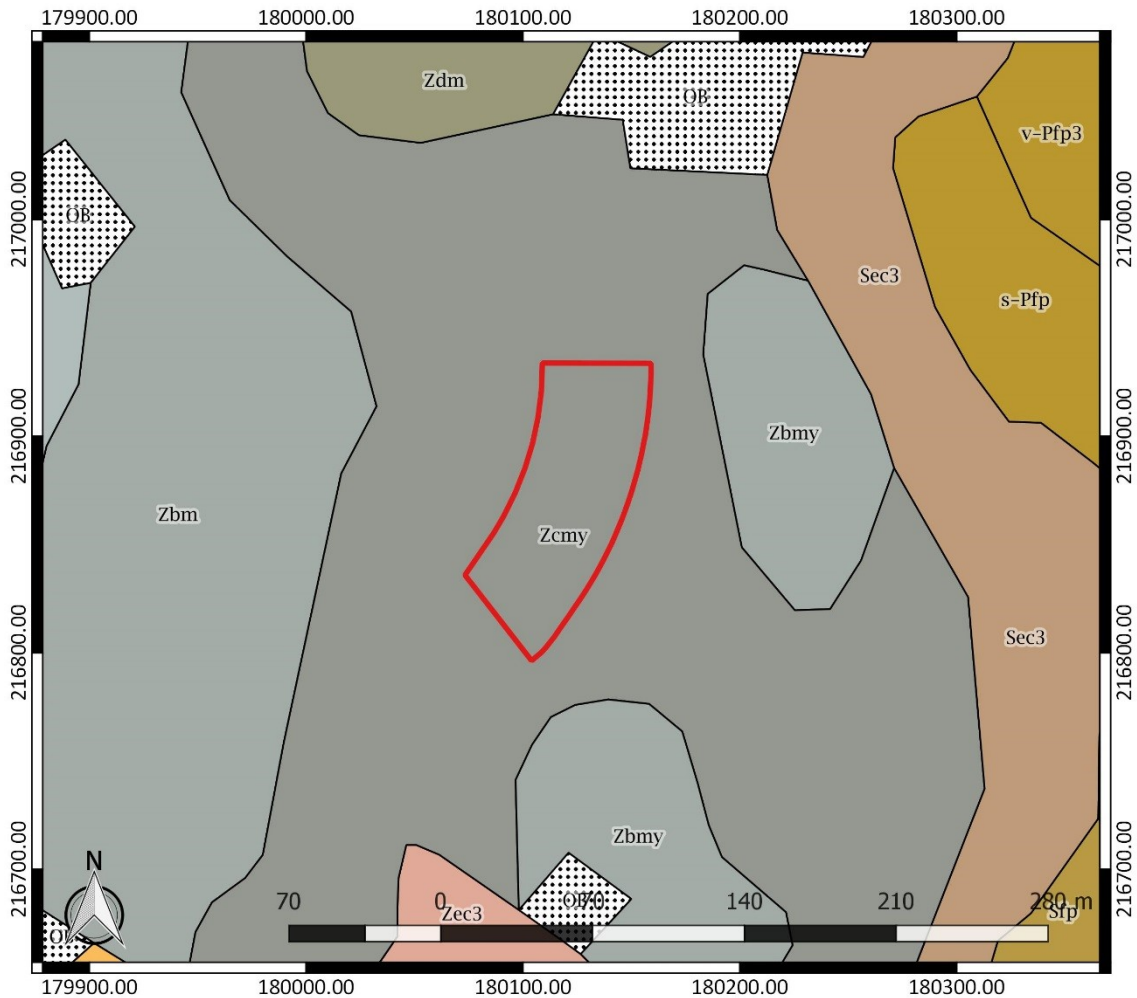
⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 10: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 11) toont dat binnen het volledige onderzoeksgebied een matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont te verwachten is, waarbij de sedimenten zwaarder of fijner worden in de diepte (Zcmy). Ten westen van het terrein treffen we een droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Zbm) aan op de bodemkaart en ten (noord)oosten en ten zuiden een gelijkaardige bodem met sedimenten die zwaarder of fijner worden in de diepte (Zbmy). Verder naar het oosten toe zien we een natte lemig zandbodem (Sec3) en verder ten zuiden een natte zandbodem (Zec3) met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. Deze bodems worden gekenmerkt door een dikke humeuze bovengrond van 40 tot 60 cm. Ten noorden en ten noordwesten worden een matig natte zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Zdm) en bebouwde zones (OB) aangegeven. Ten noordoosten komen zeer natte

licht zandleembodems zonder profiel voor, met zandsubstraat (s-Pfp) of veensubstraat (v-Pfp3) op geringe of matige diepte. Bodemtype v-Pfp3 bevat tevens een dikke humeuze bovengrond van 40 tot 60 cm. Ten zuidoosten wordt ten slotte nog een zeer natte lemig zandbodem zonder profiel (Sfp) verwacht.⁷

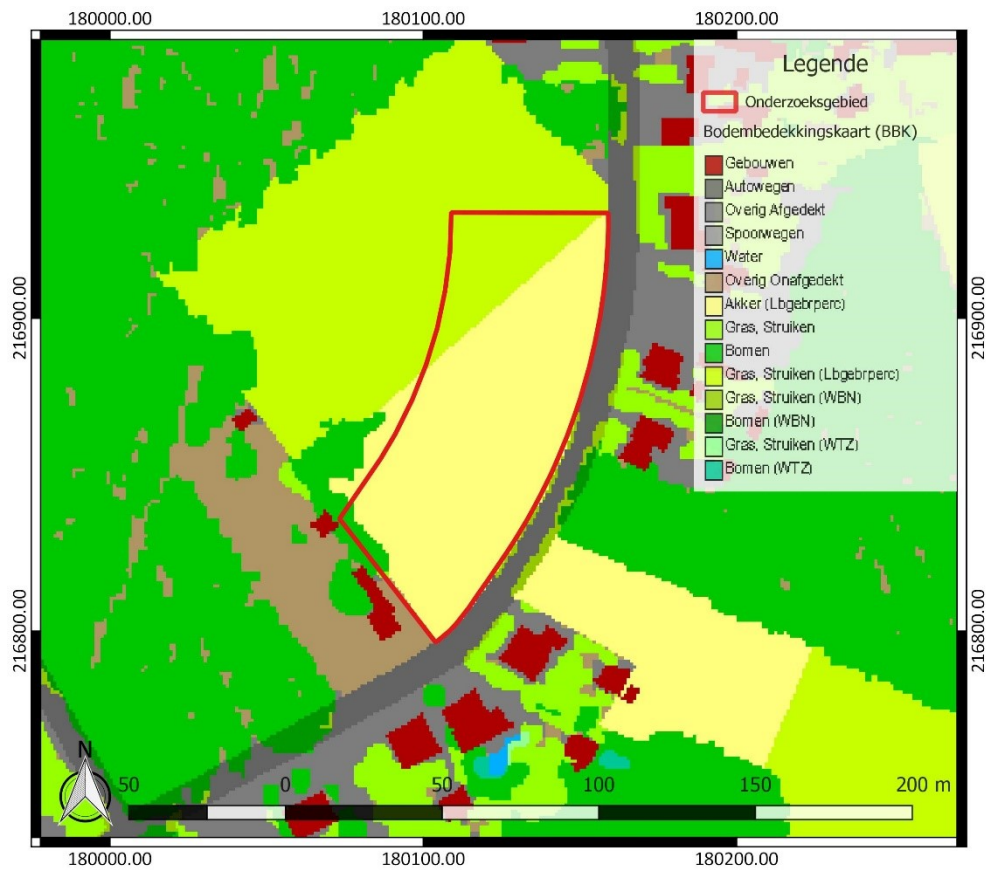

Figuur 11: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe bodemingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁸

⁷ Baeyens 1971, 48, 62-65

⁸ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 12: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

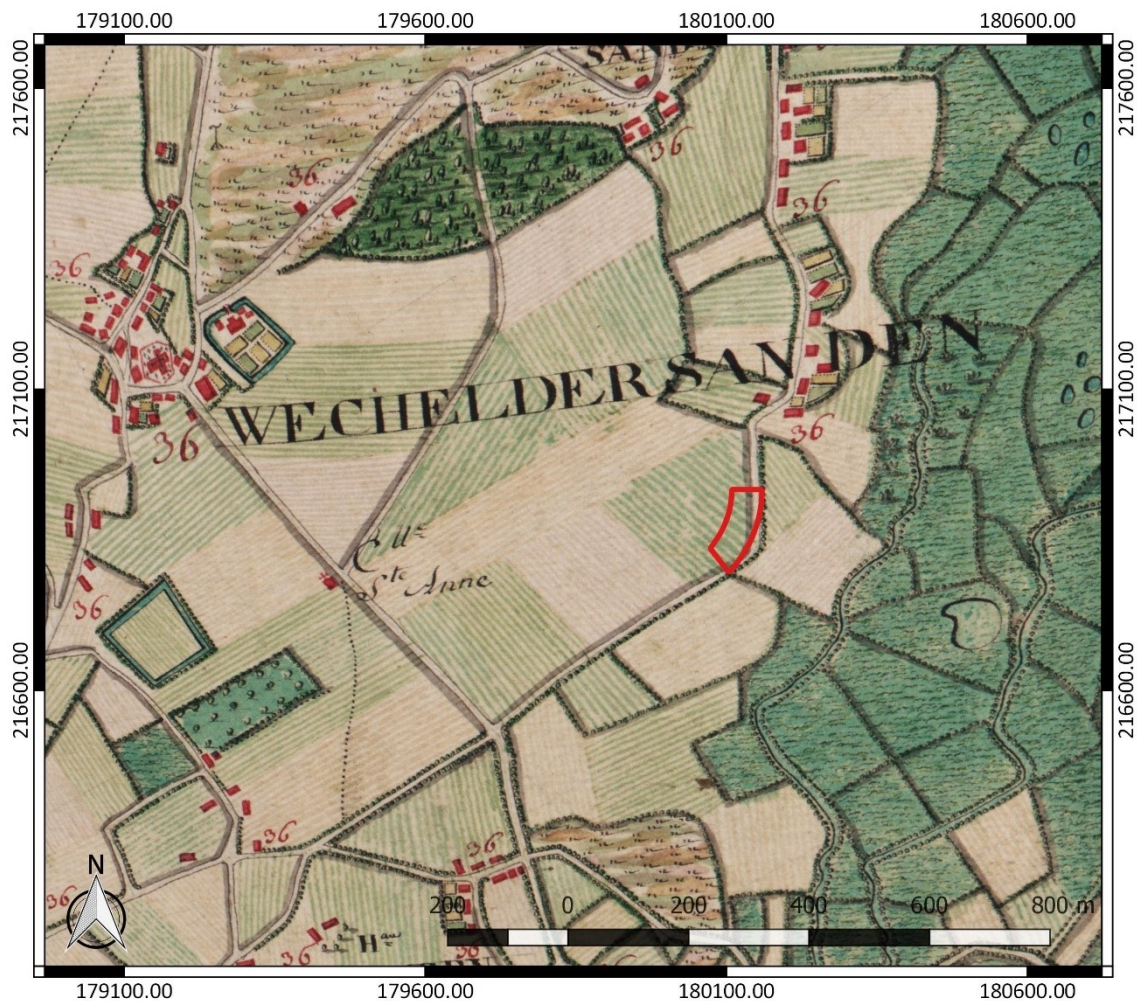
Figuur 13: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be), met groen: verwaarloosbaar

Het onderzoeksgebied bestaat volgens de bodemgebruikskaart grotendeels uit akkerland. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 12). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 4). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied verwaarloosbaar (Figuur 13).

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Wechelderzande werd voor het eerst vermeld in 1182. De naam zou verwijzen naar de vroegere aanwezigheid van jeneverbesstruiken. Tot het einde van het ancien régime maakte Wechelderzande deel uit van het Land van Turnhout binnen het markgraafschap Antwerpen en het hertogdom Brabant. In 1346 werd het Land van Turnhout geschonken aan Maria van Brabant, hertogin van Gelre. Vervolgens kwam het terug in Brabants bezit. Het werd echter tot het einde van het ancien régime als aparte bestuurseenheid beheerd. Omstreeks 1444 gaf Filips de Goede het dorp in leen aan zijn secretaris Ambrosius de Dynter. Later was Wechelderzande in handen van Niklaas en Ambrosius de Dynter, Gabriël Triapan, Jan Schuyts en Margriet van Wechelen. De heerlijkheid werd in 1560 gekocht door Gaspar Schetz, die er de hoge, middelbare en lage justitie uitoefende. Diverse heren volgden elkaar op tot de heerlijkheid in de tweede helft van de 18de eeuw volledig in het bezit kwam van de Pestre, heer van Turnhout. Op kerkelijk vlak was Wechelderzande als appendix van Poederlee afhankelijk van de parochie Vorselaar. Deze parochie werd in 1123 aan het kapittel van Kamerijk geschonken. In 1182 werd de parochie Poederlee-Wechel overgedragen aan de vrouwenabdij van Groot-Bijgaarden en in 1321 werd Poederlee samen met de Bijvang Wechelderzande afgescheiden van Vorselaar. Later, in 1572, werden ook Wechelderzande en Poederlee van elkaar gescheiden.⁹

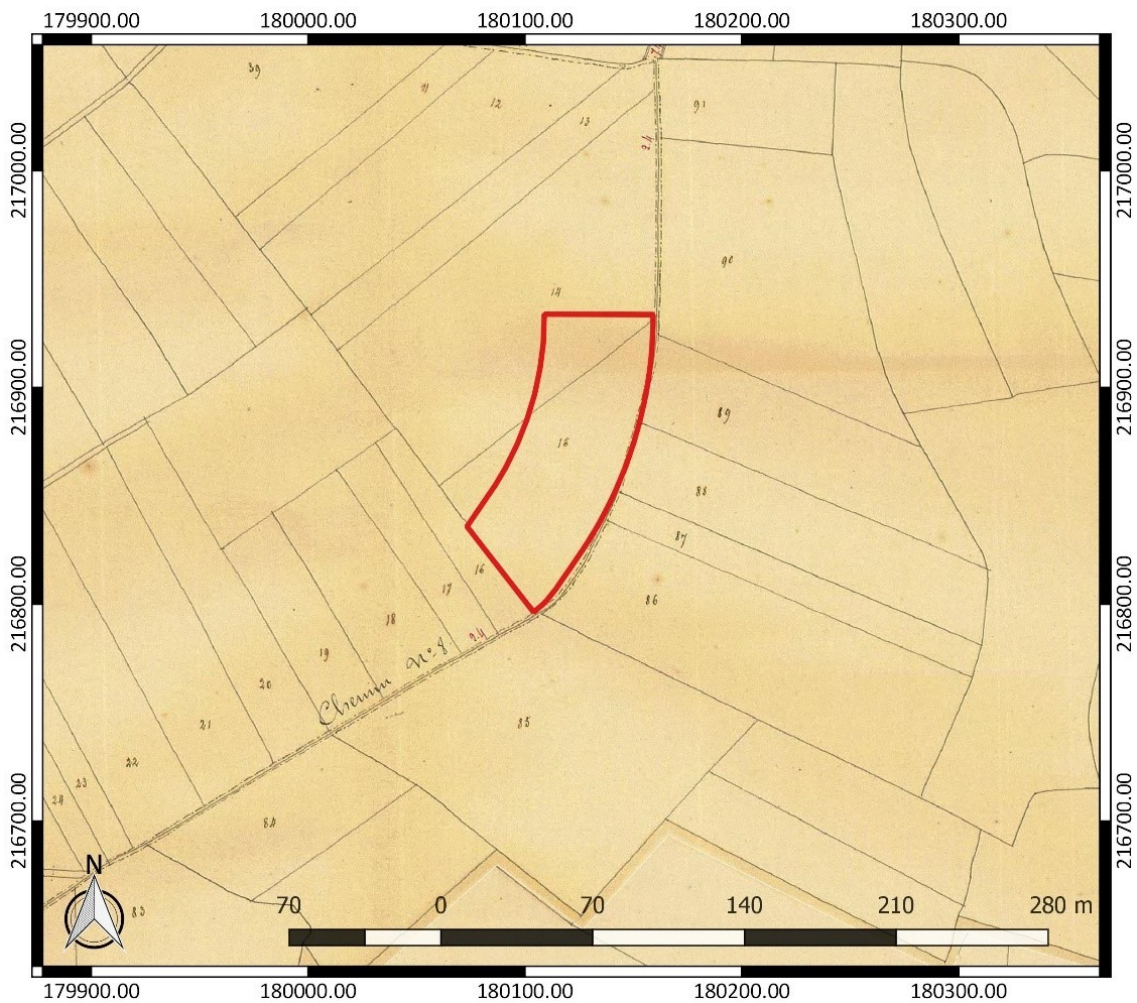
⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Wechelderzande [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121675> (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

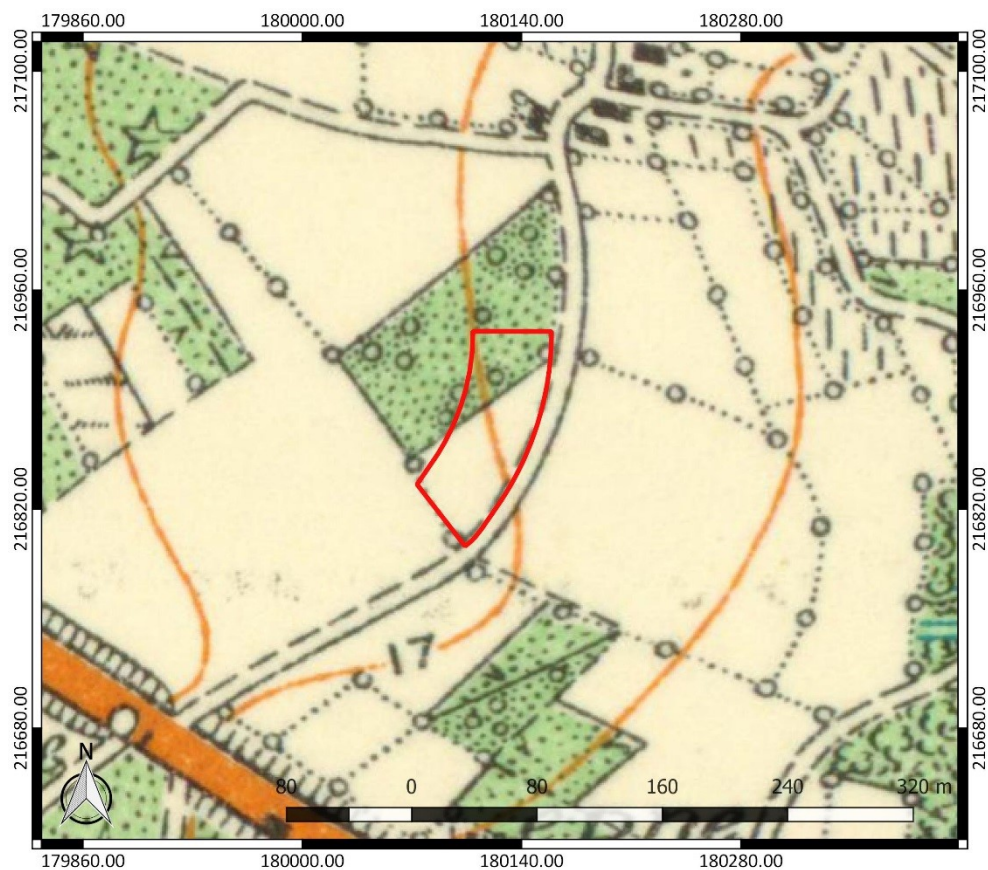
Figuur 14: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is de historische voorloper van het huidige Zand reeds te bemerken. Deze weg doorkruist het onderzoeksgebied in het noordoosten en het uiterste zuiden. In werkelijkheid moet het onderzoeksgebied wellicht meer naar het westen toe gesitueerd worden, net ten westen van de straat. De foute situering is het gevolg van een beperkte afwijking die ontstaan is bij het georefereren van de historische kaart. Wanneer we de afbakening van het onderzoeksgebied meer naar het westen toe verschuiven, zien we dat het onderzoeksgebied volledig in gebruik is als akkerland (Figuur 14). Het terrein bevindt zich ten oostzuidoosten van de historische dorpskern van Wechelderzande, op enige afstand ervan. Ten oosten zijn nattere gronden aangegeven als grasland. Op enige afstand ten westen van het onderzoeksgebied is een kapel aangegeven. Op kortere afstand ten noordoosten zien we bebouwing langs de historische voorloper van het huidige Zand.

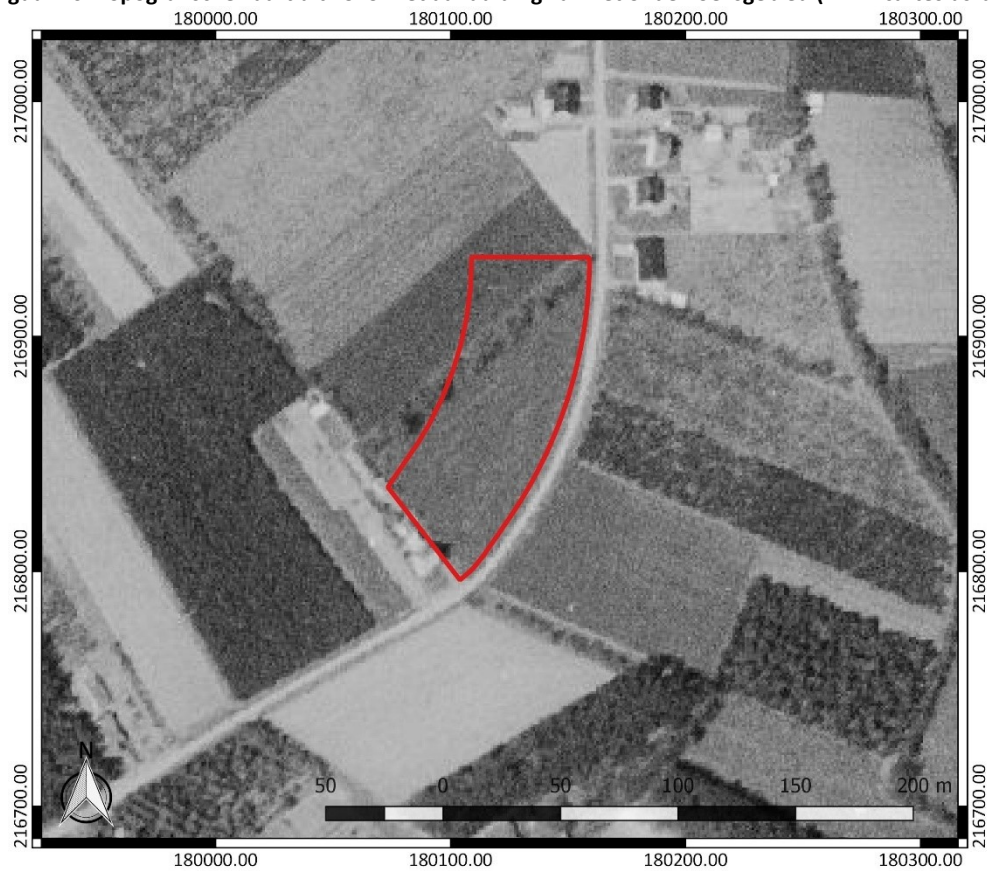
Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd. Vermoedelijk was het nog altijd in gebruik als akkerland (Figuur 15). Een topografische kaart uit 1929 (Figuur 16) toont dat het noordwesten van het terrein bebost is. Het overige deel is nog in gebruik als akkerland.

Figuur 15: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Topografische kaart uit 1929 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 17: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 17) toont dat het onderzoeksgebied uit grasland bestaat. De perceelsgrens die van het noordoosten naar het westen van het onderzoeksgebied loopt, wordt afgebakend door bomen en/of struiken. Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 18) is het noordwestelijke perceel in gebruik als akkerland. Het overige deel van het terrein bestaat nog uit grasland. In de omgeving is de bebouwing uitgebreid. Op een recente luchtfoto is het landgebruik omgekeerd: het noordwesten van het terrein wordt door grasland ingenomen, terwijl het overige deel uit akkerland bestaat. In de omgeving is de bebouwing verder toegenomen. In het uiterste noorden loopt een verharde toegangsweg naar een parking die zich ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt (Figuur 4).

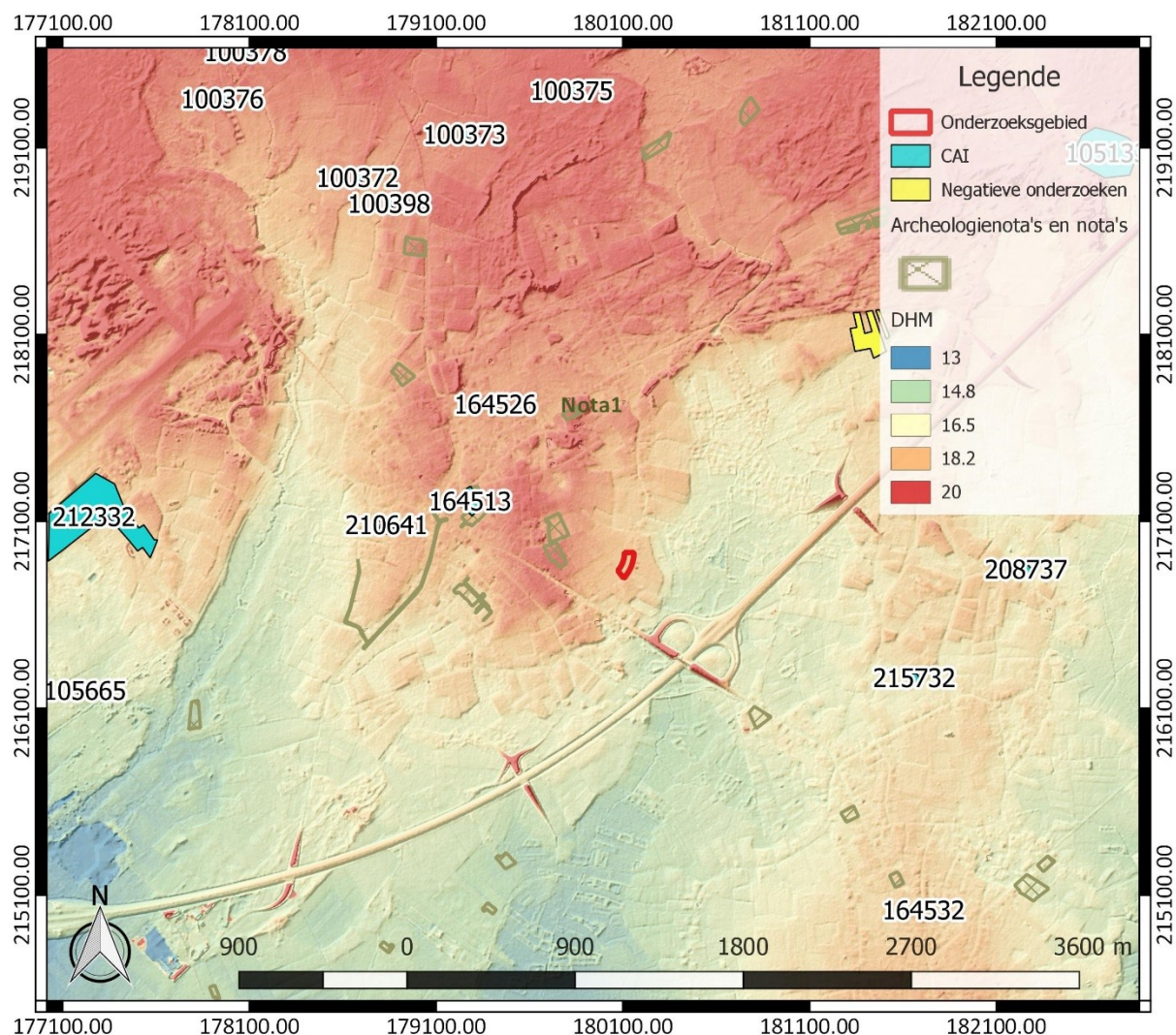
2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 19). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

De meest nabijgelegen vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied leverden resten uit de middeleeuwen op. Ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich een site met walgracht uit de late middeleeuwen, gekend als het Hof d'Intere (CAI ID 164513). De naam van het hof verwijst naar Ambrosius de Dwynter, die Wechelderzande in 1444 in leen kreeg. In de 16de eeuw werd er een kasteel gebouwd en in 1649 werd het kasteel verbouwd tot landhuis door Johan de Proost, toenmalige heer van Wechelderzande. Het huidige uitzicht dateert uit deze periode. In 1686 werd het landhuis eigendom van de pastoor van Wechelderzande. Er werden meermaals

herstellingswerken uitgevoerd. Tot 1964 was het Hof d'Intere in gebruik als pastorie. Later deed het dienst als gemeentehuis en als gemeentelijk centrum met bibliotheek en park.¹⁰

Bij een proefsleuvenonderzoek ten westen van het terrein, op de locatie Het Beulk (CAI ID 210641) werden ook resten uit de middeleeuwen gevonden. Het gaat om een vierpalige spieker in het zuidelijke gedeelte van het terrein en een palencluster in de noordoostelijke hoek, evenals enkele kuilen, greppels en een gracht. Deze resten worden algemeen in de middeleeuwen gedateerd.¹¹ Verder ten noordwesten van het onderzoeksterrein bevindt zich ook nog een cartografische indicator uit de nieuwe tijd. Het gaat om de molen van Wechelderzande (CAI ID 164526), die op de Ferrariskaart is weergegeven en dus minstens teruggaat tot 1771-1778.¹²

Figuur 19: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 164513, Hof d' Intere (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Landhuis Hof d' Intere [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47488> (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 210641, Het Beulk (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 164526, Molen van Wechelderzande (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

Tijdens een recent proefsleuvenonderzoek aan de Brevennendijk (Nota 1) werden enkel sporen uit de nieuwste tijd gevonden. De sporen hebben voornamelijk te maken met de ontginning van het terrein, meer bepaald met het herhaaldelijk verwijderen en opnieuw aanplanten van bos in de loop van de 20ste eeuw. Het gaat specifiek om verschillende parallel aan elkaar lopende greppels, enkele kuilen waarin bomen zijn aangeplant en verschillende sporen die te maken hebben met het uitfrezen van boomstronken. Verder werden nog enkele kuilen, die de greppels oversnijden, en een gangenstelsel gevonden. Deze sporen staan vermoedelijk in verband met het spel van kinderen.¹³

In de ruimere omgeving gaan de resten verder terug in de tijd. Verschillende vindplaatsen op de zuidelijke flank van de Kempense microcuesta leverden materiaal uit de steentijd op. Ter hoogte van CAI ID 100373 en CAI ID 100378 werden afslagen in vuursteen gevonden, die algemeen in de steentijd gedateerd worden.¹⁴ Op locatie 100372 en CAI ID 100375 werd lithisch materiaal uit het mesolithicum aangetroffen en ter hoogte van CAI ID 100376 en CAI ID 105133 werden neolithische artefacten ontdekt.¹⁵

Verder bevindt zich in de omgeving ter hoogte van CAI ID 212332 ook nog een *Celtic field* uit de metaaltijden¹⁶ Uit de Romeinse tijd werd enkel een losse vondst aardewerk aangetroffen op vindplaats CAI ID 100398. De aangetroffen scherf is echter mogelijk van latere datum.¹⁷

In de ruimere omgeving zijn ook resten uit de middeleeuwen aanwezig. De Blommerschothoeve (CAI ID 105665) dateert uit de late middeleeuwen. De hoeve is nu omgebouwd tot een villa.¹⁸ Op de vindplaats Houtzijde-Rolleken (CAI ID 208737) werd aan de hand van metaaldetectie ook een munt uit de late middeleeuwen aangetroffen. Het gaat om een zilveren munt uit Spanje die te dateren is tussen 1497 en 1504, tijdens de regering van Ferdinand en Isabella. De munt heeft een waarde van twee reales. Naast de middeleeuwse munt werden ook nog wat metalen voorwerpen uit de nieuwste tijd gedetecteerd, waaronder een Belgische munt uit 1947.¹⁹

Ook uit de nieuwe tijd werd er een metaaldetectievondst gedaan in de omgeving. Het gaat om een munt uit de 17de eeuw, die werd aangetroffen ter hoogte van de locatie Kauwenberg I (CAI ID 215732). De munt is vermoedelijk een liard van het prinsbisdom Luik, die rond 1600 gedateerd moet worden.²⁰ Ten slotte bevindt er zich ook nog een cartografische indicator uit de nieuwe tijd in de omgeving. Het betreft de intussen verdwenen kapel "de la Vierge", ook gekend als kapel Onze-Lieve-Vrouw van Ackere (CAI ID 164532). De kapel is aangeduid op de Ferrariskaart (1771-1778), die dus geldt als terminus ante quem. In 1897 werd de kapel gesloopt en vervangen door de Sint-Annakapel, die iets verder ten zuidoosten werd gebouwd.²¹

¹³ Heirbaut/Wijnen 2018, 41-42

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100373, MARU 2 (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100378, D'Aestenstraat II (MARU 5), (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100372, D'Aesten 2 (MARU 1), (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100375, MARU 3 (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100376, D'Aestenstraat I (MARU 4), (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105133, Rollekesbergen (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 212332, Milburg (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100398, MARU 23 (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105665, Blommerschothoeve (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 208737, Houtzijde-Rolleken (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 215732, Kauwenberg I (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 164532, Kapel "de la Vierge" (Kapel Onze-Lieve-Vrouw van Ackere), (geraadpleegd op 12 oktober 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Sint-Annakapel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47412> (geraadpleegd op 12 oktober 2018)

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Verder bieden bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied bevindt zich op de zuidelijke flank van de Kempense Microcuesta. Elders op deze flank werden reeds verschillende vindplaatsen uit de steentijd aangetroffen. Ten oosten van het onderzoeksgebied is de vallei van de Bosbeek te situeren. Deze gunstige landschappelijke ligging maakt dat relevante archeologische waarden verwacht kunnen worden binnen het onderzoeksgebied. Gekende archeologische waarden in de omgeving wijzen, naast de reeds vermelde steentijd vondsten, ook op potentieel naar resten van bewoning uit de middeleeuwen tot de nieuwste tijd, maar ook vondsten uit de metaaltijden en de Romeinse tijd zijn niet uit te sluiten.

Op basis van historische kaarten en luchtfoto's zien we dat het onderzoeksgebied reeds lang in gebruik is als akkerland. Rond 1929 was het noorden van het onderzoeksgebied tijdelijk bebost, maar kort daarna werd het volledige terrein terug in gebruik genomen als akkerland. De bodemkaart geeft aan dat ter hoogte van het terrein een dikke antropogene humus A horizont te verwachten is. Dit is mogelijk een plaggenbodem, wat opnieuw aangeeft dat het terrein reeds lang in gebruik is als akkerland.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er dient rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van bewoningssporen uit de middeleeuwen en vondsten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook andere archeologische resten, niet uit te sluiten. De gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren, geeft aan dat er een goede bewaring van het bodemarchief te verwachten is. De geplande werken op het terrein zullen een negatieve impact hebben op het aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen binnen het volledige onderzoeksgebied.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is eveneens minder zinvol, omdat we aan de hand van de gekende archeologische waarden in de omgeving reeds een goede inschatting hebben kunnen maken van het archeologisch potentieel van het terrein. Deze onderzoekstechniek dient hoogstwaarschijnlijk nog gevolgd te worden door andere

onderzoekstechnieken. Daarom is het kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot andere onderzoekstechnieken.

Landschappelijk booronderzoek is relevant om de bewaringstoestand van de bodem na te gaan en om het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Soms kan onder een plaggenbodem bijvoorbeeld nog het restant van een bewaarde paleobodem voorkomen. Afhankelijk van het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er dient rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van bewoningssporen uit de middeleeuwen en vondsten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook andere archeologische resten, niet uit te sluiten. De gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren, geeft aan dat er een goede bewaring van het bodemarchief te verwachten is. De geplande werken op het terrein zullen een negatieve impact hebben op het aanwezige bodemarchief. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen binnen het volledige onderzoeksgebied.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Baeyens, L., 1971: Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Lille 30W, Brussel.

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Bogemans, F., 2005: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 2-8 Meerle – Turnhout*, Brussel.

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

Heirbaut, E.N.A./J. Wijnen 2018: *Archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem aan de Brevenendijk te Lille. Nota*, Halle-Zoersel (LAREs-rapport 74).

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: Essen in zicht. Essen en plaggendecken in Nederland. Onderzoek en beleid, (*Nederlandse archeologische rapporten* 34), Amersfoort.

4.2 Websites

Cartesius (2018)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2018)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2018)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2018)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2018)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2018)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2018)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

